

7. Program edukacyjny “Moje dziecko idzie do szkoły”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wsse.rzeszow.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=301&Itemid=109>. – Загол. з екрану. – Мова пол.
8. Program “Mleko w szkole” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.arr.gov.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=93&Itemid=100. – Загол. з екрану. – Мова пол.
9. Trajer M. Program “Owoce w szkole” – realizacja i skuteczność w kształtowaniu nawyków żywieniowych u dzieci / Marzena Trajer, Krystyna Krzyżanowska // Roczniki ekonomii i rozwoju obszarów wiejskich. – Т. 99. – з. 2. – 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wne.sggw.pl/czasopisma/pdf/RNR_2012_T99_z2_s114.pdf. – Загол. з екрану. – Мова пол.

Content bases of healthsaving education of junior schoolchildren of Poland are analyzed in the article: educational and prophylactic programs, projects on strengthening health of junior schoolchildren. The task of school is the healthsaving education sent to forming a habit to care of the health and health of other people, and also on creation of favorable terms for a health. In Polish schools on all stages of educating strengthening of health comes true by means of physical education, biology, natural science (environment), domestic education and intersubject connections. Polish schools work on such educational and prophylactic programs, as: prophylactic program of fight against AIDS and HIV-infections, “Clean air round us”, “My child goes to school”, “Glass of milk”, “Hold a form”, “Fruit at school”, “Healthy feed and physical activity in schools”, “Does not smoke to me, please”.

Key words: *healthsaving education, junior schoolchildren, initial school, educational and prophylactic programs.*

УДК 377.36

ББК 74.564 (4Укр)

Лідія Сліпчишин

МЕТАФОРИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ЗАСІБ СМИСЛОВОГО НАПОВНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТУ ТВОРЧОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ НАРОДНИХ ХУДОЖНІХ ПРОМИСЛІВ

У статті розкривається роль метафори у розвитку творчого мислення, розглядається пізнавальний потенціал метафоричного мислення і важливість його застосування в процесі підготовки майбутніх фахівців для народних художніх промислів і ремесел у професійно-технічних навчальних закладах.

Ключові слова: *творче мислення, метафора, художня творчість, фахівець народних художніх промислів, професійно-технічний навчальний заклад.*

Постановка проблеми. Сьогодні в суспільстві відбуваються соціально-економічні зміни, які впливають на всі сфери життєдіяльності людини. Торкнулися вони і художніх традицій різних народних ремесел і промислів (вишивка, ткацтво, народний одяг, ковальство тощо). Спостерігається тенденція до відродження і вдосконалення ремесла, а для його збереження і поширення популяризуються народні промисли і фахова освіта для їх опанування. Удосконалення творчої індустрії пов'язане із застосуванням нових технік, технологій, матеріалів, появою нової тематики, але найважливішим шляхом удосконалення є розкриття творчого потенціалу фахівців із використанням сучасних положень науки щодо способів розвитку творчого мислення. На відміну від нехудожньої творчості, в якій думка відштовхується від образу, в художній творчості думка за допомогою метафори лине до образу, в якому концентрується смисл продукту творчості.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема метафори та її ролі в різних сферах життєдіяльності людини цікавила багатьох філософів, психологів, педагогів, літераторів і митців (А.Вежбицька, Л.Волинець, О.Годенко, М.Еліаде, В.Жаворонок, Е.Кассіер, Е.МакКормак, М.Мерло-Понті, І.Нечуй-Левицький, Х.Ортега-і-Гассет, М.Попович, Ж.П.Сартр, Ю.Степанов, Ф.Уілрайт, З.Чегусова). Проте розгляду ролі метафоричного мислення як засобу поглиблення смислу продуктів творчості сучасних фахівців народних художніх промислів не достатньо приділено уваги в педагогічній літературі.

Метою статті є розкриття ролі метафори у розвитку творчого мислення фахівців художніх індустрій та розгляд евристичних можливостей метафоричного мислення, які необхідно використовувати в процесі підготовки майбутніх фахівців для народних художніх промислів і ремесел в професійно-технічних навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу дослідження. В останній чверті ХХ століття почав спостерігатися підвищений інтерес до метафори як інструменту мислення. Це було викликано тим, що вона почало проявляти себе навіть у тих галузях, які зазвичай з нею не пов'язувались: масмедіа, назви товарів, реклама, спорт тощо. Через таку експансію метафори в різні сфери життєдіяльності суспільства почали розмиватися границі самого концепту метафори. У художньому тексті та в образотворчих мистецтвах її почали розглядати, як будь-який спосіб непрямого образного вираження смислу, характерний для кожного з них. Проте застосування метафори в тих сферах, які звернені до мислення, пізнання і свідомості, змусило вчених дослідити її конкретніше. Вона розглядалась у двох аспектах: метафора як номінативний прийом, техніка, що дає можливість досягнути семантичної місткості понять; метафора як ключ до розуміння основ мислення, завдяки якій формується подвійне уявлення про різні класи об'єктів. У цьому контексті стає зрозумілою роль, яку виконує метафора в створенні національної культури: "В метафорі почали вбачати ключ до розуміння основ мислення і процесів створення не лише національно-специфічного бачення світу, але й його універсального образу" [1, с. 6], а також, що: "Створюючи образ та апелюючи до уяви, метафора породжує смисл, який сприймає розум" [1, с. 10]. А закарбовується цей смисл в усних і матеріальних продуктах творчості народу.

Завдяки образному мисленню та інтуїтивному відчуттю схожості людина в побуті використовує метафору як невичерпне джерело ідентифікації різних об'єктів (життя пливе, теплий тон, дерево життя тощо), що знаходить своє відображення в об'єктах її творчості. Як зазначає Ю.Степанов, без метафори не існувало б лексики "невидимих світів", які відображають внутрішній світ людини, а також предикатів, які характеризують абстрактні поняття [8, с. 229]. Тому акт метафоричної творчості лежить в основі тих семантичних процесів, у результаті яких виникає термінологія, що стосується нових значень та їх нюансів, характерних для національної культури і різних її проявів. Слушною є думка Х.Ортега-і-Гассета про те, що: "Від наших уявлень про свідомість залежить наша концепція світу, а вона в свою чергу визначає нашу мораль, нашу політику, наше мистецтво. Виходить, що вся величезна будівля Всесвіту, наповнена життям, лежить на крихтлому і повітряному тільці метафори" [6, с. 77]. Е.Кассіер, досліджуючи сутність метафори, показав її евристичні можливості та сугестивність, на основі чого було здійснене нове оцінювання її пізнавальної функції. Було встановлено, що метафора: формує уявлення про об'єкт і визначає спосіб і стиль мислення про нього. Аналогії та асоціації між різними

системами понять породжуються ключовими метафорами, які закладають специфічні образи світу в різних сферах знання (психологія, етнографія, культурологія тощо) [4].

Створення смислової структури результату творчості пов'язане з відчуттям реальності та розвиненістю метафоричності мислення особистості митця: чим більша невизначеність буття, тим більше робиться спроб вийти за межі реальності за допомогою засобів і метафоричної інтерпретації його змісту. Справжня творчість має торкатися духовного світу особистості, сприяти його розвитку, створенню особистісної ієрархії цінностей, адже через творчість людина долучається до досвіду людства, поглиблює свої зв'язки у різних напрямках і явищах людського буття. Саме від її творчого начала залежить і майбутнє культури, яка або якісно розвивається, або занепадає, коли в ній процвітає псевдотворчість і плагіат.

Значну роль у розвитку творчого мислення відіграє метафора, в якій закодований образний зміст високого порядку узагальнення: “Метафора вбирає в себе, стискаючи до неймовірної щільності, величезний обсяг духовних рухів, об'єднуючи світорозуміння з світовідчуттям” [3, с. 138]. За рахунок високого ступеня щільності відновлюється єдність смислового поля, зникають межі між різними групами смислів, кожна з яких об'єднує певну групу понять. Метафоричне мислення дозволяє забезпечити цілісність контекстів культурної комунікації, яка має місце в життєдіяльності суспільства. Воно допомагає виявляти прихований зміст не тільки тексту, але й будь-якої форми матеріалізації думки. Наприклад, в основі складних орнаментів продуктів народного мистецтва (кераміка, вишивка, тканини, килими, художні вироби з дерева) є прості фігури, древні (архаїчні) символи. У цих символах закодований зміст існування людини, тому й з часів їх виникнення вони допомагають упорядкувати в свідомості людини неструктурований хаос різноманітних явищ. Через орнамент, який є комбінацією геометричних форм, художник підсвідомо відчував “єдність світу в його різноманітності” і бажав “відчути своє місце в ньому і на символічному рівні злитися з ним” [7, с. 388].

Особливістю української культурної традиції є те, що вона формувалася на перехресті різних культурних світів і за різних умов. Як наслідок з'явилися регіональні субструктури, які наклали суттєвий відбиток на характер і стиль не лише філософського мислення, але й на філософське підґрунтя творчої художньої діяльності. Як зазначає В.Горський, така яскрава “поліфонія культурних взаємодій Сходу і Заходу є чи не найвиразнішою особливістю культури України” [2, с. 28]. У культурологічному сенсі культурна “матриця” Заходу орієнтована на швидкі зміни предметного світу та соціальних зв'язків людей, в яких переважає техногенний менталітет, усвідомлення особистої відповідальності за наслідки власних ідей та дій, а Сходу – на соціальну спадщину, яка забезпечує відтворення традиційного типу розвитку, відданість певній естетичній системі, віруванню тощо. У цьому контексті набувають значущості “загальні закономірності виникнення, сутності й функціонування культурних цінностей окремих етнонаціональних спільнот і регіонів” [5, с. 8]. Інтегратором усіх видів життя етноспільнот стає національний образ світу, який тісно переплітає ментальне та естетичне сприйняття світу.

Українська культура хоч і пов'язана з Заходом і Сходом, має свої особливості, укорінені в її духовності. Як зазначає В.Горський, в Україні: “Духовна енергія поширюється по всьому простору культури, насичуючи будь-який витвір духу – чи то політичний трактат, чи релігійну проповідь, чи літературний, мистецький витвір – глибоким філософським змістом” [2, с. 21]. Тому в різних зонах української

культури має місце не сповідування формального підходу до досягнення дійсності через логіко-філософську освіченість, а більше на рівні безпосередньо-інтуїтивного досягнення світу через образ чи символ. Це означає, що духовний простір культури осмислюється суб'єктом не як щось об'єктивно-безособове, зовнішнє, а проживається особисто, як свою долю. Для української культури така філософія є інтегруючою, вона створила певну характерну “матрицю” з особливим духовним змістом, яка відображає модель світу, що панує в певному типі культури та історичному часі. З її допомогою осмислювалися межі людського існування. Ця модель світу змінювалася залежно від типу мислення, який панував у певні періоди розвитку української культури: в ранньому періоді з IX століття увага акцентувалася на проблемі “людина–Бог”; в XVI–XVIII століттях під впливом переважно західних сусідів починається усвідомлення суперечливої природи людини, невпорядкованості світу, залежності від сил природи, тому сформувався погляд на світ, як на театр, де кожному відведено своє місце, головною проблемою стає відношення “людина–Всесвіт”; в XIX–XX століттях під впливом західноєвропейської традиції романтизму модель світу збагачується проблемою “людина–нація”.

В українській художній культурі і творчості життєвий світ людини знаходиться між такими культурними екзистенціалами, як Дім, Поле, Храм, Небо і Земля. Вони лягли в основу провідної естетичної ідеї, яка стала інтегратором етнонаціональної естетики і художньої культури. На думку В.Личкова, ця ідея пов'язана з світовідношенням як святовідношенням, яке полягає у виявленні “універсальної цінності *sacrum*'у в українській “культурній душі” з її глибокою релігійністю та естетизмом, а відтак софійністю, кордоцентризмом, містеріальністю” [5, с. 74]. Українській художній творчості притаманні втаємниченість, замилювання світом, поетична чутливість, налаштованість на вищі сакральні цінності та екофільність. У ній естетична ідея об'єктивується через різні архетипи (першообрази творчості), зокрема, *сад, дивосад, птах, ніч, небо поле, храм, квіти, дерево* тощо. Тому в кожному продукті художньої народної творчості закладено духовний метафізичний зміст, що свідчить про невмирущість естетичного простору (естетосфери) України і здатність до відтворення на новій основі.

Звернення до народних основ творчості як професійних митців, так і самоуків було викликане тим, що народне мистецтво зберегло ті риси, які так цінують сучасники: почуттєва безпосередність, простота, наївність. Завдяки цим рисам, які уособлені в творі народного мистецтва, будь-яка людина розуміє його сутність і сприймає все суще як універсум, частиною якого є і вона. Раціоналізація діяльності митця породжує дилему, розв'язок якої дає різні відповіді залежно від обраної позиції: старий вид творчості чи новий. Новий вид творчості призвів до забуття попереднього, але дозволив наблизити споживачів до продуктів творчості майстрів через тиражування. Яскравим прикладом є ситуація з фотомистецтвом і гравюрою на емалі, яка в часи розквіту фотографії виявила свою обмежену елітарність і приреченість. Що ж до народної творчості, то ставлення до неї теж є різним із позицій західноєвропейського і східноєвропейського підходів. Західноєвропейські митці шукали стимул до оновлення зображувальних форм в екзотичних країнах, а східноєвропейські – на ярмарках, у селах, тобто на рідній землі. В українському мистецтві на східноєвропейських позиціях стояла група професіональних митців на чолі з М.Бойчуком. Їх діяльність охоплювалася програмою “народності”, яка ґрунтувалася на засадах конкретного образотворчого начала, яким наповнені роботи самодіяльних митців.

В Україні є багато осередків народного декоративно-прикладного мистецтва, в яких творять народні майстри як в домашніх умовах, так і в організованих виробництвах. Серед них відома, наприклад, Яворівська школа художніх ремесел, яка відіграє значну роль у підготовці кадрів для творчої індустрії. Естетичний простір Яворівщини наповнений метафізичним змістом давніх мотивів у декоруванні, характерних для її народного мистецтва (дерево з симетричними гілками, качечки, вербівки, розетки тощо), які в сучасних умовах переосмислюються і підпорядковуються новим художнім завданням. Народний майстер завдяки метафоричному мисленню виробляє власний стиль, спираючись на традицію. У кожному його творі втілені національні духовні скарби, віднайти які може особистість, що вміє їх трактувати, а не лише наслідує художнє вирішення і прийоми роботи. Шлях до цього уміння відкриває Майстер, адже часточка його душі живе в роботах учнів, що збагачує творчі здобутки осередку народного мистецтва.

Висновки. Таким чином, розкриваючи зміст метафор, учні професійно-технічного навчального закладу художнього спрямування вчаться встановлювати зв'язки між поняттями, що створює передумови для розвитку здібності критичної рефлексії, а також розуміння символів, закодованих у творах художньої творчості. На основі колективного освоєння традицій, що склались у процесі творчої праці поколінь майстрів народних художніх промислів, сформувалися традиції певних регіонів, які увійшли до художньої спадщини країни. Звернення до цієї спадщини допомагає збагатити індивідуальну творчість сучасних фахівців новими ідеями, але які вже можуть розквітнути на новому ґрунті, створеному прогресом.

1. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс [Текст] / Н.Д.Арутюнова // Теория метафоры: сборник / Вступ. ст. и сост. Н.Д.Арутюновой; общ. ред. Н.Д.Арутюновой и М.А.Журиной. – М. : Прогресс, 1990. – С. 5–32.
2. Горський В. Філософія в українській культурі (методологія та історія) [Текст] / В.С.Горський. – К. : [Центр практичної філософії], 2001. – 236 с.
3. Гусев С.С. Наука и метафора [Текст] / С.С.Гусев. – Ленинград: Изд-во Ленинградского университета, 1984. – 152 с.
4. Кассирер Э. Сила метафоры [Текст] / Э.Кассирер // Теория метафоры : сборник / Вступ. ст. и сост. Н.Д.Арутюновой; общ. ред. Н.Д.Арутюновой и М.А.Журиной. – М. : Прогресс, 1990. – С. 33–43.
5. Личкова В.А. Філософія етнокультури. Теоретико-методологічні та естетичні аспекти історії української культури [Текст] / В.А.Личкова. – К. : Вид. ПАРАПАН, 2011. – 196 с.
6. Ортега и Гассет Х. Две великие метафоры. [Текст] / Х.Ортега и Гассет // Теория метафоры: сборник / Вступ. ст. и сост. Н.Д.Арутюновой; общ. ред. Н.Д.Арутюновой и М.А.Журиной. – М. : Прогресс, 1990. – С. 68–81.
7. Петрушин В.И. Психология и педагогика художественного творчества [Текст]: учебн. пособие / В.И.Петрушин. – 2-е изд. – М. : Академ. Проект; Гаудеамус, 2008. – 490 с.
8. Степанов Ю.С. В трехмерном пространстве языка. Семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства [Текст] / Ю.С.Степанов. – М. : Наука, 1985. – 336 с.

The role of metaphors in creative thinking development is lightened, the cognitive potential of metaphorical thinking and the importance of its use in the preparation of future professionals for folk arts and crafts in vocational school is considered.

Key words: *creative thinking, metaphor, arts, folk arts and crafts specialist, vocational school.*